

LAURA BALDINI

Maria Montessori

Učiteľka novej doby

Najťažšie rozhodnutie svojho života
urobila pre blaho detí

noxi

Copyright © 2020 Piper Verlag GmbH, Munchen/Berlin
Translation © 2022 by Mgr. Karolína Kráľovičová
Cover Artwork © Johannes Wiebel, punchdesign, Munich,
using images from shutterstock.com
Slovak edition © 2022, 2023 (elektronická verzia) by NOXI

Všetky práva sú vyhradené.

Nijaká časť tejto publikácie sa nesmie reprodukovať, ukladať do informačných systémov ani prenášať v akejkoľvek podobe či akýmkoľvek spôsobom – elektronicky, mechanicky, fotokopírovaním, nahrávaním alebo inak – bez predchádzajúceho písomného súhlasu vlastníka autorských práv.

A decorative border with floral motifs at the top corners and a small floral ornament below the main title.

LAURA BALDINI

Maria
Montessori

Učiteľka novej doby

Najťažšie rozhodnutie svojho života
urobila pre blaho detí

Ústav pre choromyseľných v Ostii pri Ríme, 1894

Zvony kostola Sant Aurea ohlásili začiatok večernej omše. Temný kovový zvuk sa odrážal medzi domami a skrz hrubé steny starej budovy, ktorá kedysi bývala kláštorom. Zvonenie v sebe nieslo čosi upokojujúce a dôverné. Kostolné zvony prebúdžali nejasné spomienky na slobodný život, smiech a bujaré hry. Na dvor plný sliepok a detí, ktoré ich naháňali. Na slnkom zaliatu dielňu a vôňu čerstvo ohobľovaného dreva. Hneď ako zvuk zvonov utíchol, vymizli aj prívetivé obrázky dávnych dôb.

Luigi sa schúlil na tvrdom matraci. Znovu ho zavreli do malej cely, ktorá až na jednu holú železnú posteľ zívava prázdnotou. Cez malé obdĺžnikové okienko úplne hore na stene sa díval na oblohu, ktorá sa zafarbila do tmavomodra a ohlásila západ slnka. Luigi si nevedel spomenúť, prečo sa tu znovu ocitol. Jeho pobyt v cele mal niečo spoločné s hrdzavou škvrnou, ktorá naňho vyčítavo zízala zo sivej steny. Pripomínala mu nejaké

zvíra, na ktorého meno si však nevedel spomenúť, rovnako ako postupne zabúdal všetky obrázky a názvy zo svojej minulosti. Možnože tá hrdzavá škvrna pochádza z jeho vlastnej krvi. A možno bude stenu špiniť dovtedy, až kým ju raz niekto nepremaľuje. A to môže trvať roky, keďže peňazí je málo a ľudia, ktorých tu väznili, mali pre úrady menšiu hodnotu ako odpadky, ktoré sa hromadili na uliciach chudobných štvrtí Ríma. Do ústavu umiestňovali duševne chorých prístavnej časti Ostia, hlupákov a kriplov, ktorých chceli držať pod zámkom, aby chránili zvyšok spoločnosti pred ich nepredvídateľným správaním. Vo svojich ôsmich rokoch nebol Luigi ani zďaleka najmladším obyvateľom ústavu. Vo veľkej susediacej sále boli aj deti, ktoré sa sotva naučili chodiť. Ale namiesto toho, aby sa radovali zo svojich prvých krôčikov a so smiechom sa potácali po miestnosti, sedeli na posteliach a prázdnyimi pohľadmi civeli na holý strop.

Prečo nesedel pri nich? Zase niekoho pohrýzol? Jeden z ošetrovateľov mu vynadal do nebezpečnej obludy, do divoča, ktorý sa nikdy nenaučí podrobiť sa pravidlám spoločnosti. Luigi si matne vybavoval pachť krvi. Bola to jeho vlastná krv? Luigiho ústa boli jeho jedinou zbraňou. Nimi sa bránil pred zásahmi dospelých, keď mu mocnými rukami strhali oblečenie z tela, aby ho ostrieкали ľadovou vodou, aby vraj nepáchol ako zvíra. Bola to ponižujúca a mučivá procedúra, ktorá sa opakovala každý týždeň. Bolo celkom možné, že ho kvôli jednému

pohryzeniu navliekli do smradľavej drapľavej kazajky. Dlhé rukávy boli vzadu pevne zviazané. Luigi sa mohol sotva pohnúť. A čo tá krvavá škvrna na stene? Zažmurkal. Z jeho dlhých rias viseli drobné tmavé zaschnuté kvapky. Pravý spánok mu pulzoval. Nieкто ho musel so-
tiť do steny. Opatrne sklonil hlavu a pozrel sa na seba. Aj kazajka bola poffkaná krvou. Keď natiahol tvár, cítil, ako sa mu napla koža na pravom oku. Mal tam pulzujúcu ranu, a to bolo dobre. Bolesť vítal ako starého priateľa, vďaka ktorému vedel, že je ešte nažive. Pokým ju cítil, bol si istý, že ešte nie je mŕtvy. Všetko bolo lepšie ako tá hrôzostrašná prázdnota, ktorá ho deň za dňom sprevádzala. Prázdnota, ktorú mohol zaplniť iba beznádejným bojom proti svojim ošetrovateľom.

Želal si, aby sa znovu rozoznali kostolné zvony a aby sa mu vrátili spomienky na život, za ktorý sa oplatilo bojovať. Ale každým dňom, ktorý tu strávil, jeho spomienky bledli. Nebál sa ničoho viac, ako momentu, keď úplne zmiznú. Keď rezignuje tak ako ostatné deti a bez boja sa oddá svojmu osudu. Položil si hlavu na koleno a započúval sa do ticha. Bolo temné a hrozivé ako bezodná jama, v ktorej človek pomaly mizne. Čakal na zvuk zvonov, raz snáď musia opäť zvolať veriacich k modlitbám a jeho aspoň na krátky okamih vytiahnuť z tej prázdnej temnoty.

Rím, jeseň 1894

Kde je ten papá?“ Maria nervózne pobehovala po jedálni. Pri každom zvuku okoloidúceho kočiara pribehla k oknu vedúcemu na ulicu a skúmavo z neho vyzerala.

„Hneď príde,“ upokojovala Renilde Montessori dcéru. Zdvihla pohľad od čipkovaného obrúska, ktorý vyšívala a ktorý neskôr plánovala položiť na lesklú tmavú komodu z čerešňového dreva, aby každý hosť ihneď uvidel, že v domácnosti vládne šikovná a pracovitá pani. „Tvoj otec predsa vie, že ťa dnes musí odprevadiť na univerzitu.“

„Niekedý si myslím, že papá chodí neskoro úmyselne, aby mi štúdium ešte viac skomplikoval. A pritom je dosť náročné už aj bez toho. Každý deň musím nanovo bojovať, aby som sa presadila medzi závistlivými spolužiakmi a ignorantskými profesormi. Ani jeden z nich nechce vo vážených priestoroch univerzity vidieť ženu.“ Maria sa obrátila naspäť k stolu a bez akejkoľvek elegancie sa zvalila na stoličku. Netrpezlivo začala dlhými štíhlymi prstami klopkať na dosku jedálenského stola.

„Nezmysel. Otec tu hneď bude. Vie, že do Ústavu anatómie nemôžeš ísť sama. V tomto prípade by nestačilo, ani keby som v kočiari vedľa teba sedela ja či iná žena. Cieľ tvojej cesty je príliš výnimočný na to, aby ťa sprevádzala gardedáma. Po svojom boku potrebuješ mať muža.“ So zvrášteným čelom vrhla Renilde na Mariinu ruku vyčítavý pohľad. „A prestaň s tým klopkaním,“ prísne ju napomenula.

Previnilo stiahla ruku späť do lona. Aj vo svojich dvadsiatich štyroch rokoch sa občas v prítomnosti matky cítila ako malé dievča, ktoré karhajú za búrlivé správanie. Pritom bola jednou z prvých žien v Taliansku, ktoré úspešne študovali medicínu a minulý mesiac bola tiež poctená prestížnou Rolliho cenou, ktorá jej priniesla aj slušné štipendium vo výške 1 000 lír. Odvtedy bola od rodičov finančne takmer nezávislá.

„Pri akomkoľvek inom seminári alebo prednáške by mi bolo jedno, keby som meškala,“ povedala. Bola zvyknutá, že ako žena mohla do prednáškovej sály vojsť až potom, keď sa v nej usadili všetci mužskí kolegovia. Keďže niektorí pravidelne meškali, musela na nich čakať, a tak si nikdy nestihla vypočuť úvodné vety prednášajúcich. „Avšak prísť neskoro na prvú hodinu v pitevni, ešte k tomu súkromnú, by bolo obzvlášť nepríjemné. Profesor Bartolotti by mi to mal veľmi za zlé.“

„Ja viem, Maria. A tvoj otec si je toho tiež dobre vedomý, to mi ver.“

V dome Montessoriovcov sa už niekoľko dní o ničom inom nehovorilo. Maria nevynechala žiadnu príležitosť vyrozprávať sa rodine o svojich obavách. Sála, v ktorej sa skúmali ľudské telá, bola pre ňu hrôzostrašným miestom, ktorému by sa najradšej vyhla, ale bez hodín anatómie by školu nedokončila. A tak ich jednoducho bude musieť pretrpieť.

Renilde odložila obrúsok, ktorý vyšívala, na stolík a povzbudivo sa pozrela na dcéru. „Dostala si sa už tak ďaleko, zvládneš aj túto časť štúdia.“ Na rozdiel od manžela, finančného úradníka Alessandra Montessoriho, bola od začiatku výberom povolania svojej dcéry nadšená a jej plán stať sa jednou z prvých lekároek v Taliansku bezvýhradne podporovala. Pre Renilde nebolo Mariine rozhodnutie prekvapením. Po šiestich rokoch základnej školy chodila jej dcéra na technickú strednú školu, po ktorej absolvovala dvojročné štúdium prírodných vied. Medicína teda bola logickým pokračovaním. Alessandro Montessori to videl trochu inak, ale Renilde bola na dcéru pyšná. Možno v tom bola aj štipka závidi, keďže aj ona sama mala živého ducha a tiež sa zaujímala o prírodné vedy. Študovať jej však bolo zakázané. Toto privilégium si ženy začali pomaly vydobýjať až v novom zjednotenom talianskom kráľovstve.

„Zatiaľ čo čakáš, mohla by si zmysluplne využiť čas a upraviť si vlasy,“ navrhla Renilde. „Uvoľnil sa ti pramienok a nielenže to vyzerá neporiadne, ale aj nemrav-

ne. Nemôžeš si predsa dovoliť akékoľvek klebety.“

Maria sa zaškerila. Bola zvyknutá, že matka kritizuje jej vzhľad. Renilde Montessori, rodená Stoppani, pochádzala z rodiny veľkostatkárov z Chiaravalle, malom mestečku pri Ancone. Ako mnoho Talianov, aj ona bola presvedčená, že katolícka cirkev ľuďom ponúka nielen jedinú pravú vieru, ale aj pravidlá, ktoré treba v živote dodržiavať. Mravnosť považovala za jednu z najvyšších cností. Práve keď sa chystala vyhovieť matkinmu návrhu, začula, ako sa na prízemí otvorili vstupné dvere.

„Konečne!“ Rýchlo vyskočila. Uvoľnený pramienok vlasov zostal zabudnutý. Chvatne siahla po koženej taške, v ktorej mala knihy, dokumenty a peračník a rútila sa ku schodom. Aby nemala takú ťažkú tašku, rozdelila si knihy na tenšie zväzky, z ktorých si vzala vždy len tie, ktoré práve potrebovala. Len čo zloží skúšky, dá knihy zase dokopy. Aj napriek tomu však taška vážila niekoľko kilogramov.

„Maria!“

„Áno?“ otočila sa k mame.

„Dúfam, že na večeru budeš doma.“

„To ešte neviem.“

„Flavia včera spravila čerstvé cestoviny. Na večeru ich pripraví s maslom a šalviovými lístkami. Jedny z tvojich najobľúbenejších.“

„To znie naozaj lákavo, mami, ale, žiaľ, naozaj neviem, ako dlho budem dnes v pitevni.“

Na moment bola Renilde sklamaná. Vyhládka, že bude na dcéru musieť čakať dlhšie, ako je zvyknutá, sa jej nepáčila. Večerné rozhovory s Mariou boli vyvrcholením jej monotónnych dní. Už roky vedela o každej maličkosti v živote svojej dcéry a dúfala, že to tak bude aj naďalej. „Budem na teba čakať.“

„Tak zatiaľ!“ poslala matke pusu a rozbehla sa, nie práve ako dáma, do vstupnej haly. Pritom si nadvihla sukňu, aby náhodou nezakopla o lem šiat. Malé zlaté hodinky, ktoré nosila na retiazke okolo krku, sa hompáľali sem a tam.

Otec stál v hale pri vstupných dverách. Slúžke Flavii podal kufrík, ale klobúk si nechal. Aj vychádzkovú paličku naďalej držal v ruke, na ktorej mal natiahnutú rukavicu. Alessandro Montessori bol statný muž, ktorý svojmu vzhľadu prikladal veľký význam. „Keď budeš takto pobeňovať, zakopneš o vlastné nohy,“ poznamenal nesúhlasne.

Maria bola rada, že sa s ňou vôbec znova rozprával. Keď mu pred dvomi rokmi povedala, že sa chce stať lekárkou, celý týždeň s ňou neprehodil ani jediné slovo a úmyselne ju ignoroval vždy, keď sa ho opýtala, čo si o tom myslí. Spoločné obedy a večere boli utrpením. Našťastie, táto fáza bola už za nimi. Významný podiel na tom mali dve dôležité udalosti. Jednou bolo štipendium a druhou bola česť, ktorú dostala pred dvomi rokmi počas kvetinového festivalu vo Villa Borghese, podať

talianskej kráľovnej Margaréte Savojskej vlajku a kyticu v mene univerzity. Následne bola aj v novinách zverejnená fotka Marie s panovníčkou. Reportér vychválil nielen krásu kráľovnej, ale aj pôvab a eleganciu mladej študentky medicíny.

Hoci mohol byť Alessandro na svoju dcéru opäť hrdý, zdalo sa, že dni, keď jej prejavoval vrúcnu a bezvýhradnú náklonnosť, boli navždy minulosťou. Sklamanie, že sa rozhodla pre medicínu proti jeho vôli, ho priveľmi ťažilo. Maria sa s tým však zmierila.

„Za hodinu musím byť v Ústave anatómie,“ povedala vzrušene.

„To nie je miesto pre mladú dámu,“ zahundral.

„Som ti vďačná, že ma odprevádzaš,“ odvetila neochvejne.

Namiesto odpovede jej otec otvoril dvere a nechal ju vyjsť von.

Od Flavie si vzala tenký plášť. Služka pracovala pre rodinu Montessoriovcov už jeden rok. Jej predchodkyňa Silvia otehotnela mimo manželstva, za čo bola ešte v ten istý deň, keď sa k tomu priznala, z domu prepustená.

Renilde Montessori netolerovala žiadne morálne prehrešky. Ako veľmi pokrokový bol jej postoj k vzdelaniu vlastnej dcéry, tak konzervatívne boli jej predstavy o vzťahu medzi mužom a ženou.

Maria si plášť neobliekla, len si ho prehodila cez plecia. Nebolo jej zima. Práve naopak, od všetkého vzru-

šenia jej po spánkoch tiekli jemné kvapky potu. Srdce jej rýchlo bilo a dýchala plytkejšie ako obvykle. Možno si mala dnes ráno zaviazať korzet trochu voľnejšie. Jej skúsenosť však hovorila, že svojím vzhľadom dokáže ovplyvniť pohľady mužských kolegov. Čím tesnejší pás a ženskejší vzhľad, tým viac obdivu a menej nepriateľstva stretávala, keď kráčala dlhými pochmúrnymi chodbami univerzity.

Rýchlo vykročila na točité schodisko smerom dole na prízemie a otec ju nasledoval. Pred domom stál tmavý kočiar. Alessandro Montessori ním prišiel z ministerstva financií, kde pracoval ako vrchný audítor. Väčšinou však chodil domov pešo pozdĺž Tiberu. Skutočnosť, že prišiel na kočiari, jej dokázala, že ju nechcel nechať zbytočne čakať. Zaplavil ju pocit vďačnosti.

Hneď ako kočiš zbadal Mariu, vyskočil zo sedadla a galantne jej otvoril dvere na kočiari.

„*Grazie mille!*“ svižne vyšla do koča. Otec sa usadil oproti na červenú čalúnenú lavicu otočenú v smere jazdy. Sotva sa usadili, kočiar trhnutím vyrzil, rachotiac po nerovnej ulici.

Univerzita La Sapienza, založená v roku 1303 ako pápežská, sa nachádzala v blízkosti Svätej stolice. Dnes už bola štátnou univerzitou a tvorili ju štyri fakulty: teologická, filozofická, právna a lekárska. Dnešná trasa Marie a jej otca viedla celým Rímom, okolo niekoľkých významných pamiatok. Akýkoľvek iný deň by si výhľad

z kočiara užívala. Milovala toto pulzujúce mesto, v ktorom každá budovala rozprávala o minulosti, v ktorej Vatikán bojoval o nadvládu so svetskými vládcami. Až po zjednotení Talianska vyrástol Rím v moderné hlavné mesto, v ktorom ozbrojené konflikty už viac neboli na dennom poriadku. Ako v obrovskom múzeu sa tu striedalo jedno umelecké dielo za druhým. Dnes však nevenovala pozornosť ani Koloseu, ani Rímskemu fóru, ani Anjelskému hradu, ani Panteónu. Keď prechádzali cez rieku Tiber, ani si ju nevšimla. Nervózne si trela ruky v lone a ustarane sledovala, ako jej na nich zostávajú červené flaky.

„Nemusíš ten seminár absolvovať,“ povedal jej otec potichu. „Každý by pochopil, keby si štúdium zanechala. Nebola by to žiadna hanba, aj keby si sa rozhodla pre nejaké iné povolanie.“

„Absolútne v žiadnom prípade!“ Odpoveď jej doslova vystrelila z úst. Vľúdne dodala: „Čokoľvek ma dnes čaká, nevzdám to. O dva roky opustím fakultu ako dottorressa.“

Alessandro Montessori smutne zvrátil vysoké čelo. K jeho hnevu sa pridala obava o dcéru. „Nie je dobré, aby mladá žena rezala obnažené telá mŕtvych ľudí.“

„Ach, papá.“ Netrpezlivo prevrátila očami. „Už toľkokrát sme o tom diskutovali. Prečo je samozrejmosťou, že muži pitvú mŕtvych, ale je to škandál, ak to isté robia mladé ženy?“

„Pretože je to nevhodné! Nechcem si ani predstaviť, čo všetko tam uvidíš.“

Maria len mlčky zavrtela hlavou. Mrzeli ju tieto diskusie, o ktorých vedela, že nespejú k uspokojivému výsledku. Rezanie do mŕtveho tela je vždy hrozivé, či nôž vedie mužská alebo ženská ruka. Vedela, že touto skúsenosťou v pitevni musí prejsť sama. Údajne bolo neprijateľné, aby mužskí študenti študovali obnažené telá za prítomnosti ženy. Profesori zastávali názor, že mladé študentky by si vo všeobecnosti nemali prezerať nahé telá. A robiť tak za prítomnosti mužov bolo vysoko nemravné. Preto najskôr dostane súkromnú hodinu teórie a potom bude sama robiť cvičenia v pitevni. Do sály jej dovoľia vojsť, až keď budú s úlohami hotoví všetci ostatní študenti. A ak sa jej spolužiaci zdržia, môže sa stať, že sa do sály dostane až po západe slnka.

Kočiar zastavil pred štvorposchodovou svetlou budovou lekárskej fakulty. Ku vchodu viedlo široké schodisko, lemované sprava aj zľava obrovskými stĺpmi. Vystúpila z kočiara a otec ju nasledoval.

„Mám ťa odprevadiť až k sále?“

Rozhliadla sa. Priestor pred budovou bol zväčša prázdny. Videla matku, ktorá ťahala nariekajúce dieťa cez ulicu a tiež chlapca, ktorý zápasil s ťažkým vozíkom plným kusov ohnutého kovu. Nikto jej nevenoval pozornosť. Jej pohľad kĺzal po fasáde budovy. Za jedným z vysokých okien na prvom poschodí spoznala postavu

jedného zo svojich profesorov. Videl, že neprišla sama. Tým bolo slušným mravom učinené zadosť.

„Nie, to nebude potrebné. Ďakujem.“

„Kedy ťa mám vyzdvihnúť?“

„Stačí, keď mi okolo desiatej pošleš kočiar,“ povedala. „Nemyslím si, že by niekto v tak neskorú hodinu kontroloval, či naozaj sedíš v kočiar.“

„O desiatej?“ zopakoval nazlostene.

Ešte predtým, ako by začal protestovať, sa s ním rozlúčila a vybehla po schodoch ku vchodu. „Musím sa ponáhľať!“ zakričala a zakývala mu.

Vnútri v budove bolo chladno. Pevne si pritiahla kabát. Hrubé steny zabezpečovali, že často neznesiteľné mestské teplo zostalo v lete vonku a v zime zas boli teploty vnútri príjemné. Na jar a jeseň tu však vládla nečakaná zima. Oproti vchodu viseli obrovské hodiny, ktoré pripomínali neosobnú halu vlakovej stanice. Vôbec sa do honosných barokových priestorov nehodili. Táto časť univerzity bola umiestnená v bývalom biskupskom paláci. Kvôli nedostatku priestorov boli štyri fakulty rozmiestnené medzi rôzne budovy po celom Ríme. Palác lekárskej fakulty bol jednou z najprestížnejších adries. Kamenné kvetinové girlandy na zábradlí a buclatí anjeličkovia v okenných výklenkoch svedčili o niekdajšom bohatstve bývalých majiteľov. Hoci sa zlatá farba z reliéfov už miestami odlupovala, človek si vedel stále predstaviť, aké pôsobivé bývali tunajšie recepcie a plesové noci.

Dnes sa úzke vysoké chodby hemžili viac či menej motivovanými študentmi, ktorí sa oddávali štúdiu za bielymi dverami.

Maria sa rozbehla po schodoch, berúc dva schody naraz, na medziposchodie, kde za okienkom sedel univerzitný služobník. Mauricio bol neupravený malý muž, ktorý vo vojne proti Habsburgovcom prišiel o pravú ruku. Teraz sedával celý deň v drevenej kabínke, čítal noviny alebo jedol chlieb so salámou, ktorý mu každé ráno balila do práce jeho žena. Mauricio si Mariu ani nevšimol, tá iba prešla okolo a pokračovala na druhé poschodie, na ktorom sa nachádzala sála anatómie.

Cestou po chodbe stretla dvoch študentov – Andreu Testoniho a Marca Balfana. Boli z bohatých rímskych meštianskych rodín a štúdium začali spolu s ňou. Obidvaja zložili ešte len polovicu skúšok, ktoré už zložila ona, čo bolo spôsobené bujarým spôsobom života, ktorý viedli. Namiesto učenia radšej trávili noci v mestských kaviarňach a baroch, chodili na večierky a tancovačky. K nej sa správali povýšenecky a za posledné dva roky ju ešte ani raz nepozdravili. Práve naopak, nenechali si ujsť žiadnu príležitosť, aby jej život ešte viac skomplikovali.

Keď ju Andrea Testoni zbadal, zákerne sa usmial. Potom sa otočil k Marcovi Balfanovi, ktorý bol o hlavu vyšší, a povedal mu tak nahlas, aby to aj Maria počula: „Dnes dostane tá namyslená krava konečne zaslúženú lekciiu.“